

Pòrtic

Josep Muñoz Redon

El jardí d'Epicur

Un viatge pels paradisos filosòfics

Premi Carles Rahola d'assaig 2023

Josep Muñoz Redon

El jardí d'Epicur

Un viatge pels paradisos filosòfics

Premi Carles Rahola d'assaig 2023

Pòrtic

Un jurat format per Francesc-Marc Álvaro, Mita Casacuberta, Míriam Díez-Bosch, Joaquim Maria Puigverd i Josep Lluch, ha concedit a aquesta obra el 44è premi Carles Rahola d'assaig.

Primera edició: setembre del 2023

© Josep Muñoz Redon, 2023

Drets exclusius d'aquesta edició:
Raval Edicions, SLU, Pòrtic
Av. Diagonal, 662-664
08034 Barcelona

isbn: 978-84-9809-547-0

Dipòsit legal: B. 15.530-2023

Fotocomposició: Grup62

La lectura obre horitzons, iguala oportunitats i construeix una societat millor.

La propietat intel·lectual és clau en la creació de continguts culturals perquè sosté l'ecosistema de qui escriu i de les nostres llibreries.

En comprar aquest llibre contribuïu a mantenir aquest ecosistema viu i en creixement.

A Grup62 agraïm que ens ajudeu a donar suport així a l'autonomia creativa d'autores i autors perquè puguin continuar desenvolupant la seva funció.

Adreceu-vos a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos) si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra. Podeu contactar amb CEDRO a través del web www.conlicencia.com o per telèfon al 91 702 19 70 / 93 272 04 47.

SUMARI

1. EL JARDÍ D'EPICUR

El jardí de la felicitat	13
La filosofia a l'aire lliure	19
Els veïns del verger	23
La cuina del fruiterar	28
Marx al jardí d'Epicur	32
La política de l'hort	36
Viatge als parcs	40
Diàleg al jardí d'Epicur	44

2. PARADISOS FILOSÒFICS

Claustres vegetals	63
La utopia arbrada de Moro	68
Les vinyes de Montaigne	73
La pèrgola de Bacon	78
El sincretisme botànic de Montesquieu	83
Diàleg als jardins de Versalles	89
El parc de Rousseau	97
L'hort de la burgesia	102

El jardí dels Marx	106
La selva de Foucault	110
Les mans a la terra de Byung-Chul Han	116
Diàleg al parc Jean-Jacques Rousseau	123

3. JARDINS DE PENSAMENTS

L'experiència de la domesticació de la natura	135
Prendre el sol al paradís	141
Aprendre a pensar amb les plantes	145
L'aroma de la terra	150
El jardiner poeta	155
Parterre d'estels	159
Saltar la tanca que ens separa del pati del veí	164
Samarcanda	169
El jardí de la mort	173
Diàleg al jardí de Claude Monet	178
<i>Bibliografia</i>	187

EL JARDÍ DE LA FELICITAT

Epicur es va traslladar a Atenes, amb trenta-cinc anys, el 306 aC, després d'haver voltat, com a mínim, per Samos, Colofó, Rodes, Lesbos i Làmpsac. Buscava un indret per establir-se definitivament i sembla que el va trobar.

Una de les seves primeres decisions va ser comprar una casa i un hort, El Jardí, al barri de Melite. Aquesta modesta hisenda li va permetre obrir una discreta rèplica de les grans escoles filosòfiques del moment. La casa era molt humil i el jardí poca cosa més que un tros de terra amb quatre vegetals.

El jardí, a diferència de les altres institucions escolars esmentades, era sobretot una escola on es buscava el secret de la felicitat de viure i de pensar, i es feia amb l'arma més efectiva que pot tenir un filòsof, qualsevol persona, m'atreveria a suggerir: l'exemple. Un lloc de repòs on es reunia un nombre indeterminat de persones per parlar, beure, menjar i fer becaines a la fresca, sempre que fos possible. Com a prova de tot això, el mateix Epicur explica que durant un setge d'Atenes les faves de l'hort van exercir més poder d'atracció que les seves idees per augmentar la concurrència dels deiebles.

Una escola que no establia proves d'accés, admetia tota mena de gent, fins i tot les dones. Els deixebles conviuen en un ambient fraternal alhora que no paraven de fer celebracions; el dia vint de cada mes commemoraven el natalici del fundador del centre. Una espècie de comunitat urbana a l'aire lliure com les que després proposaria la contracultura dels anys seixanta com a alternativa a la família tradicional.

Una època plena de privacions, misèria i enfrontaments en què cal començar per constatar el que és més obvi: «El plaer és el principi i el fi de la vida feliç. Perquè l'hem reconegut com el bé primer i congènit, i és d'ell que partim per fer cada tria i cada refús, i és a ell que tendim valorant cada bé d'acord amb el criteri del que sentim».

Epicur toca sempre de peus a terra. La transcendència, com l'opulència, queda reservada per a altres autors més carrinclons: «Jo exhorto a plaers continus i no a aquestes virtuts inútils i ximples que comporten embrolladores il·lusions de fruits futurs». La naturalesa es presenta com una companya que ens orienta a l'hora de viure, com a Orient, i no com un enemic despietat que busca la nostra ruïna, segons el plantejament cristià calcat de l'idealisme ètic de nítides ressonàncies neoplatòniques. El materialisme d'Epicur no pot ser més evident. Potser aquesta és també la raó que pot justificar, molts segles després, la visita de Marx al *jardí* amb una tesi doctoral.

No tots els plaers, però, són iguals. Ni tots tenen el mateix interès per a Epicur: «I puix que aquest és el bé primer i innat, per això mateix no escollim tots els plaers, sinó que alguns cops renunciem a molts plaers, quan d'ells se segueix per a nosaltres una incomoditat més gran. I molts dolors els

considerem preferibles als plaers si, per suportar-los durant molt de temps, ens esdevé un plaer més gran. En efecte, tot plaer, pel fet de tenir naturalesa innata, és bo, però, sens dubte, no tots són dignes d'ésser escollits. De la mateixa manera, tot dolor és un mal, però no cal pas evitar-los tots sempre».

El benestar que persegueix té més a veure, doncs, amb la tranquil·litat d'una conversa a la fresca que no pas amb el tràfec d'una orgia. El plaer ha de ser permanent, constitutiu. Ve a ser una joia de viure que ens permet assaborir els moments aparentment més atziacs. Un gaudi sedentari que es defineix negativament com una absència de dolor. El plaer és normalitat, calma, receptivitat. En una esclaridora acceptació oriental del benestar es diu: «El plaer està més en la quietud que en el moviment».

La felicitat té dues fonts: l'absència de dolor corporal i la tranquil·litat de l'esperit. L'assossec de l'ànima depèn del control mental de les emocions. Però tampoc no es pot ser feliç sense tenir mínimament cobertes les necessitats naturals. Epicur reivindica com n'és, de necessària, una bona disposició mental per poder delectar-se de l'existència. Aquesta orientació de l'esperit, per a Epicur, fins i tot pot contrarestar el dolor físic. El savi, com el bramant o el monjo budista, pot ser feliç inclús si pateix alguna mena de turment físic.

Aristòtil, en un dels capítols més coneguts de l'*Ètica a Nicòmac*, afirma que «l'amistat és el més necessari de la vida, sense amics ningú no voldria viure, encara que posseís els altres béns». Però l'amistat no és solament una cosa necessària, sinó que també és agradable, bella i ens acosta als altres. Aristòtil troba una clara dimensió política en l'amistat, un plantejament que alguns autors contemporanis han identi-

ficat com un antecedent del concepte actual d'*altruisme*: «La comunitat és la base de tota amistat». La mateixa valoració la trobem en Epicur.

«De tot el que la saviesa procura al conjunt de la vida plena de felicitat, el més important, de molt, és el benefici de l'amistat», escriu el savi de Samos a les seves màximes poc abans que es plantegi el tema de la justícia. L'amistat en Epicur, encara que està força més oblidada per comentaristes de tota mena, també té un vessant polític. L'amistat bas-teix una comunitat utòpica, una societat d'amics, el jardí epicuri.

La comunitat del lleure que van implantar els grecs, i que ja hem descrit anteriorment, propiciava l'amistat. Els ciutadans es passaven el dia carrer amunt carrer avall, ara parlant amb l'un, ara parlant amb l'altre. El temps compartimentat i deficitari de qualsevol societat moderna no afavoreix el naixement d'aquesta classe de relacions entre nosaltres. Amb tot, la cultura del vertigen no s'atura davant d'aquesta constatació de la seva inconsistència, ni davant tantes altres.

El savi és feliç, aquesta és una de les constatacions més simples i més importants d'Epicur. Fins i tot si pateix tortura, el savi és feliç. Només el savi mostrarà agraïment envers els seus amics, tant si són presents com absents, i perseverarà a parlar-ne bé. No es casarà ni tindrà fills. No observarà la gent en llur embriaguesa. No participarà en la vida política, ni serà un tirà, ni es captindrà com un cínic. Podrà recórrer a la justícia; podrà deixar escrits, però no fer arengues. Vetllarà per la seva hisenda i el seu esdevenidor. Apreciarà la vida al camp. Afrontarà la sort i no trairà mai l'amic. Podrà erigir estàtues; ara bé, si ell les heu o no, li serà indiferent. Un savi no és més savi que un altre. Podrà fer diners, però només en cas de necessitat i solament gràcies a la filosofia.

Tindrà una doctrina ferma i no es mostrarà dubitatiu. Continuarà sent ell mateix en els seus somnis. I per un amic, si cal, perdrà la vida.

La felicitat és concebuda com un aprenentatge que cal incorporar tan aviat com es pugui i que, sobretot, cal no oblidar mai. Epicur saluda Meneceu: «Que ningú perquè és jove no es retardi a filosofar, ni perquè és vell es cansi de filosofar. Car ningú no és ni poc ni massa madur per a allò que proporciona la salut de l'ànima. Qui diu que encara no és temps de filosofar o que el temps ja ha passat, s'assembla a qui diu que no és el moment de la felicitat o que ja ha passat. Cal, doncs, que s'apliqui a la filosofia tant el jove com el vell, aquest perquè mentre va envellint es mantingui jove mitjançant el bon record del passat, el primer perquè sigui jove i vell ensems, ja alliberat de la por a l'esdevenidor. Cal practicar, doncs, allò que proporciona la felicitat, puix que, si ella és present, tot ho posseïm, i si és absent, ho fem tot per aconseguir-la».

Epicur va morir com va viure: feliç. Havia anat envellint plàcidament envoltat d'amics i deixebles sense deixar-se esporuguir per les xacres pròpies de l'edat. Aquest tarannà serè i despreocupat el convertirà en un exemple a imitar per multitud de seguidors de totes les èpoques. Nietzsche escriu a *La gaia ciència*: «Sí, estic ple d'orgull de copsar el caràcter d'Epicur d'una manera diferent de com el cospa tal vegada qualsevol altre, així com el fruit de la felicitat de la tarda de l'antigor en tot allò que sento i lleigeixo d'ell. Veig com els seus ulls esguarden un mar immens i blanc, veig com s'estenen sobre les roques de la costa en les quals reposa el sol, mentre el bestiar gros i el bestiar menut gaudeixen sota la seva llum, tan segurs i tranquils com aquesta mateixa llum i aquests mateixos ulls. Una felicitat tal només pogué ser inventada

per un home que patís constantment, la felicitat d'una mirada davant la qual esdevingué calm el mar de l'existència, alhora que ja no pot cansar-se de mirar la seva superfície i aquesta pell de mar policroma, suau i esvalotada: mai no existí abans una modèstia com aquesta tocant a la voluptuositat».